

Taş Devrini Gözlemek

Uzun zamandır saklı kalan bir mağarada bulunan olağanüstü resimler bir an için gözümüzün önüne atalarımızı getiriyor. Çok eski zamanlardan günümüze kadar kendini muhafaza edebilmiş olan bu resimler, onların düşüncelerini ve sosyal yaşamlarını gözlerimizin önüne seren bir miras, bir kültür hazinesi niteğinde.

UZUN zamandan beri bir mağaranın buluntuları böylesine heyecan uyandırmamıştı. Üçyüzden fazla resim ve kabartma -bizon, mamut, gergedan, panter, baykuş ve hatta sırtlan-Buzul Çağı'nda Nuh'un Gemisi'ndeki tür-

ler kadar bol çeşitliliğe sahip. Kırmızı, siyah renkte ve kil gibi belli boya maddeleriyle oldukça canlı olarak yapılmış olan resimler günümüz bakış açısıyla anlaşılmaz gibi görünmesine rağmen, Cro-Magnon yaşamı ve kültürü hakkındaki görüşlerimizi oldukça zenginleştirecek.

Fransız hükümeti, geçen ay yerel bir görevlinin, Avignon yakınlarında, paleolitik döneme ait hayret uyandırıcı bir mağara bulduğu haberini verdiğiğinde, uzmanlar burada bulunan 20 000 yıllık resimlerin,

Lascaux ve Altamira'da bulunanlara rakip olabileceğini, hatta baskın çıkabileceğini söylediler. "Burası el değmemiş bir alan, hiç dokunulmamış. Bu büyük bir sanat," diyerek övünüyor Fransız Kültür Bakanlığı'nda danışman ve tarihöncesi sanat alanında (prehistorya sanatı) önde gelen otoritelerden biri olan Jean Clottes. Bu, aynı zamanda en eski ve üzerinde en az durulan soruları da yeniden gündeme getiriyor: İnsanoğlu ne zaman, nasıl ve hepsinden önemlisi neden sanatla uğraşmaya başladı?

İnsanlık tarihinde, Chauvet mağarasının çıkıntılı kireç duvarlarına hayvan profilleri çizen Cro-Magnon insanların ortaya çıktığı oldukça geç bir döneme rastlar. İnsan teknolojisi -taştan çeşitli aletler yapabilme yetisi- yaklaşık 2 milyon yıllık bir geçmişe sahip. Günümüzden 100 000 yıl öncesinde yaşamış olan Nean-

dertaller'in gömü alanlarında sembolizme ve dini törenlere ait izler var. Anlamlı olan yalnızca ölümlerin yerleştiriliş biçimleri değil; çevredeki çakıl taşları ve kemiklerin üzerine de çeşitli şekiller çizilmiş. Bunlar, Neandertaller'in sahip oldukları yaratıcılığın göstergesi...

Her ne kadar tarihlerde genelleme yapılsa da, birçok prehistoryacı sanatın -görsel imgeler aracılığıyla iletişim- günümüzden yaklaşık 40 000 yıl önce ortaya çıktığı görüşünde birleşiyor. Cro-Magnonlar'ın Orta Doğu'dan göç ederek Buzul Çağı Avrupası'na ulaşması da aynı döneme rastlıyor. Bazı uzmanlar, Cro-Magnonlar'ın, Neandertaller'in evrim geçirecek gelişmesine yol açan bir silah getirdiklerini öne sürüyor. Böylelikle Neandertaller, daha ileri düzeyde düşünebilmek için büyük bir önlob ve çıkıntılı bir alın kemiğiyle tamamlanmış daha gelişmiş bir beyne sahip oluyorlar. Kökeninde sanat birliktir; bir diğerini sembolize eden birşeyler yapma; yüzeye çizili bazı işaretlerin, yalnız kendisini oluşturan kişiye değil, başkalarına da bir şeyler ifade ettiği anlaşmalar yaratma gücüdür.

Sanatın en eski türleri arasında ziynet eşyaları, kişisel süs eşyaları da vardır. İnsan vücudu sembolik anlatım için kullanılan ilk yüzeylerden biriydi. Bu gibi semboller neyi ifade ediyordu? Tahminen taşıyıcının diğerlerinden daha farklı olduğunu, ayrı bir grubun, kabilenin, totemist bir ailenin mensubu olduğunu gösteriyordu.

Cro-Magnonlar, oldukça gelişmiş bir teknolojiye sahip avcı-toplayıcı bir toplumdur. Hayvan derisinden giysiler ve kemik iğnelerle dikilmiş mokasenler giyiyor; güzel çakmaktaşıdan defne yaprağı biçimli bıçak ağızları yapıyorlardı. Küçük gruplar halinde yaşıyor, derilerden çadır, mamut kemikleri ve dallardan kulübeler (şu anda Doğu Avrupa'nın olduğu yerde) yapıyorlardı.

En çok göze çarpan özellikleri de yaşadıkları yerlerde sanat yapma eğilimleriydi. İnsan vücudundan sabit yüzeylere doğru bir gelişme gösteren bu eğilim, kendi içinde, ileriye düşünmeye yönelik bir adım. büyük bir kültürün görünürdeki izdüşümüydü; oysa Homo sapi-

ensler bunu hızla üretmeyi başaramadılar. Sanat olarak kabul edilen ilk eserler ile Lascaux (ya da Chauvet)'deki resimler arasında 15-20 bin yıllık bir zaman süreci var. TV yayınlarına gelene kadar da bir 15-20 bin yıl daha geçmesi gerekti. Günümüzde artık, kendine ait bir yaşamı olan nesnel bir imgeyi ortak uzamda görmek olası. Bu açıdan bakıldığında, insanın görsel iletişim tarihi gözler önüne seriliyor.

Cro-Magnon mağara sanatı ender rastlanır, hatta istisnai türden bir durum. Ancak, New York Üniversitesi antropologlarından Randall White'in belirttiğine göre, sadece güneybatı Avrupa'da Taş Çağı'nın geç dönemine ait 200'den fazla mağarada çizimler, kabartmalar ve heykelcikler bulundu. 1940 yılında Lascaux'un keşfedilişinden bu yana Fransız arkeologlar, yılda ortalama bir mağara buluyorlar. Paris İnsan Paleontolojisi Enstitüsü öğretim üyelerinden Denis Vialou da "daha keşfedilmemiş birçokları var ve bahse girerim ki bazıları en az Lascaux ve Chauvet kadar heyecan verici olacak," diyor.

Hiç şüphe yok ki birçoğu da asla bulunamayacak. Örneğin Fransa'nın güneyinde, Cosquer'de yeni bulunan bir mağaraya sadece skuba dalgıçları ulaşabilir. Mağaranın girişi şu anda Akdeniz'in seviyesinden alçakta bulunuyor. Günümüzden 7 000 ile 10 000 yıl öncesi arasında yer alan Üst Paleolitik Dönem'de, buzullarla çevriliyken, Avrupa'da da su seviyesi günümüzden 90 m daha aşağıdaydı.

Cro-Magnon sanatının bu zenginliği nereden kaynaklanıyor? Neden haklarında böylesine az şey bilinen bu insanlar şekillere böylesine şiddetle gereksinim duyuyorlardı? Neden hayvan şekilleri insan şekillerinden üstün? Arkeologlar bu soruların

cevaplarını bulma konusunda, yarım yüzyıl öncesinde Lascaux'u buldukları zamana göre aşama kaydetmiş değiller.

Zorluğun bir kısmı da sanatın tanımından kaynaklanıyor. Berkeley'deki California Üniversitesi antropologlarından Margaret Conkey'in dediği gibi, "birçok kültür gerçek anlamda sanat üretmez. Onların farklı bir dünya görüşleri, akrabalık ve grup bilinçleri vardır. Yeni Gine'deki insanlar Cro-Magnonlar'ın mağara sanatına bir göz atsalar, muhtemelen kayda değer hiçbir şey göremeyeceklerdir." Bunun nedeni Yeni Gine'de hiç gergedan olmaması da değil. Günümüzde, hemen herşeyi estetik bir konfigürasyon olarak görebilir ve geç batı döneminin sanat anlayışına uyarlayabiliriz; müzeler bize bu olanağı sağlıyor. Chauvet'deki resimlerin estetiği ve etkileyiciliği, grafik ve heykel düzenlemeleri çok çarpıcı, Kaya duvarların doğal çıkıntı ve kabartmalarını, hayvanların arka kısımlarının ve karınlarının ayrıntılarıyla çizilmesinde kullanan bir sanatçının söz konusu dönem için oldukça yaratıcı olduğu söylenebilir. Ancak, bizim kastettiğimiz anlamıyla estetik zevk kaybı, Buzul Çağı sanatçıların düşündükleri en son şey olabilir.

Bunlar, bir sonuç elde etmeye yönelik işlevsel şekillerdi; ama neyin sonucu? Birşeyleri ifade etmek, hayvan yağları ve boylarla şeklini duvara çizmek, bir anlamda onu ele geçirip üzerinde güç sahibi olmak belki de. Lascaux bizon, at ve sığır gibi zararsız hayvanların çizimleriyle; Chauvet ise mağara ayısı, panter ve sayılan elliden az olmayan gergedan betimlemeleriyle doluydu. Bu gibi hayvanlar, Claude Lévi Strauss'un da belirttiği gibi yemek için değil ama, düşünmek için güzel. Onları çizenler için -gereksinimlerini, korkularını ve değerlerini, kısaca sosyal kimliklerini şekillerle anlattıklarını göz önüne alırsak- sembolik, hatta dini bir değer taşıdıklarını düşünebiliriz. Ancak bu çerçevenin ne olduğunu belirlemek

oldukça zor ve "animizm" olarak nitelendir-
mek çok fazla şey ifade etmiyor.

Bazı hayvanların dörtten fazla bacağının
ya da garip bir şekilde abartılmış boynuzları-
nın olması sadece bir tarz mı yoksa sanatçıların
halüsinasyon gördüklerini ya da dinî bir trans
halinde olduklarını gösteren bir durum mu?
Her ne kadar, mağara resimlerinde bazı yerler-
de kullanılan siyah boya maddesinin temelinin
zehirli olduğu bilinen ve doğal olarak oluşan
manganez oksitler olduğu ve bu maddenin
merkezî sinir sistemi üzerinde etkili olduğu
biliniyorsa da, buna tam bir cevap verilemiyor.
Fransız Bilimsel Araştırma Milli Merkezi'nin
yöneticisi olan prehistoryacı Micheal Lorblan-
chet'e göre, Cro-Magnon sanatının başlıca
tekniki fırça değil; duvara ağız yoluyla püskür-
tülen bir çeşit sıvı boya kullanımını içeriyordu.
Mağara resimlerini büyük bir titizlikle yeni-
den oluşturan Lorblanchet, kullanılan tekni-
ğin ruhsal bir boyutu olabileceğini öne sürü-
yor: "Püskürtmek, kendinizi duvarda yansı-
tmanın, boyanan atla bir olmanın yoludur. Böy-
lece bu davranış bir efsaneyle bütünleşir. Bel-
ki de şamanlar bunu dünyanın ötesine geçe-
bilmek için bir yol olarak gördüler."

Resimleri oluşturan, farklı eller (ve ağız-
lar), ama kimin elleri? Chauvet'de bütün
Cro-Magnonlar resim yaptı mı yoksa din
adamları gibi sanatçı olmayanların gözlemle-
diği ayrı bir sanatçı grubu mu vardı? Ya da
kollektif bir çalışma, rakip gruplar arasındaki
bir anlaşmayı mı gösteriyor?

Bir bizon ya da gergedan resmi fazla
birşey anlatmıyor. Diyelim ki günümüzden
20 000 yıl sonra büyük tufan sonucu yerüzün-
deki bütün kitaplar yok olup, yazılı kaynaklar
dünya yüzünden siliniyor. Sonra insanlar bir

binanın iskeletini kazarlarken, haca çivilenmiş
bir erkek tablosu buluyorlar. Hiçbir yazılı kay-
nağın bulunmadığı bir ortamda böylesi bir tas-
vir ne anlama gelebilir? Chauvet'teki bizon ya
da gergedan çizimlerinden daha fazla birşey
ifade etmeyeceğine şüphe yok; çünkü temsil
ve sembolizm birbirinden ayrı kavramlardır.

Chauvet dinî bir alan, paleolitik bir kated-
ral olarak görülebilir. Hatta bazıları bir kaya
üzerinde bulunan ayı kafatasının bir "kurban"
olabileceğini belirtiyor. Fransız Ulusal Doğa
Tarihi Müzesi yönetici Henry de Lumley'e
göre "İkonografi, görelî olarak oldukça tutarlı;
yer betimlemesinde ve hatta hayvanların res-
imleniş biçiminde belli bazı kurallara uyul-
muş olması, kutsal bazı şeylerin göstergesi,"
Mağarada kimse yaşamadığına ve aklı evvel
hiç kimse burada yaşamayı göze alamayacağı-
na göre, ilk araştırmalarda, hayvan yağlarından
yapılmış lambaların izleri ve bulunan boya iz-
leri geçici bir süre için konaklamış olabilecek
ziyaretçilere bağlanıyor.

Genelde modern sanatçılar, bir topluluk
tarafından benimsenmek için sanat yaparlar;

dolayısıyla ne kadar çok eser yaratılırsa o kadar
iyidir. Toplumsal sanat, geçtiğimiz 1 000 yıl
içinde, özellikle ibadet yerlerinin halka açıl-
ması, modern müzelerin ve bu anlayışı destek-
leyen konferansların, filmlerin, hatıra eşya
dükkanlarının yaygınlaşması ile gittikçe artan
bir önem kazandı.

Cro-Magnon mağara sanatının, buraya
ulaşmak için zor koşulları göze alan çok az in-
san tarafından görülmek üzere yapıldığı düşü-
nülüyor. Mağaralar, güçlükle hayal edebilece-
ğimiz bir şekilde bilincin test edildiği, dünya
görüşümüzün Cro-Magnonlar'inkinden tama-
men farklı olduğunu gösteren, kişilerin topl-
lumda kabul görmesi amacıyla bir törenle de-
nendiği yerler olabilir.

Sadece dizlerinin üzerinde emekleye-
rek girebildiğiniz bir sanat galerisi düşünün;
karanlık tünellerle ayrılan, yerin dibinde kor-
kutucu bir labirent. Öyle ki, titrek fener ışığı-
nın altında hayvan kemiklerinin pürüzlü ze-
minde karmakarışık görüntüsü ve duvarda
aytların pençe izleri. Bunlar, herhangi birinin
de tahmin edebileceği gibi insanda mağara
korkusu yaratır. Bu nedenle Chauvet'in yüz-
yıllar boyu bakır kalmış olmasını olağan karşı-
lamak gerek. Ancak, gerçekçi yaklaşımın bir
tutkuya dönüştüğü, hatta erdem sayıldığı gü-
nümüzde, kim korkar pençe izinden, karan-
lıktan, ecinniden...

Bezen Çetin

Kaynaklar
Time, 13 Şubat 1995
Science et Vie, Mart 1995

Daha önce hiçbir yerde
böylesine çok sayıda
gergedan resmi
bulunmamıştı. Kırmızı
noktaların ne ifade ettiği
konusuna ise yeterli bir
açıklama getirilebilmiş değil.
Bir kayanın üzerine özenle
yerleştirilmiş ayı kafatası,
kayanın bir sunak olarak
kullanılmış olabileceğini
düşündürüyor.

İLK...

Türkiye CD'si

Türkiye'de tamamen "Türkçe"
hazırlanan ilk CD...

Genel, Bölgeler ve İller başlıkları
altında ülkemize ilişkin tüm bilgiler.

Kullanılan Filmlerin Uzunluğu: 55 dakika

Dublaj Süresi: 2.5 saat

Canlandırma Film Uzunluğu: 35 dakika

...VE İKİNCİSİ

Eski Çağlar CD'si

Zaman içinde yolculuk... Türkiye CD'si
kadar ilgi çekecek, tarihe açılan
farklı bir pencere.

Tarih öncesi dönemler... İlk canlılar...

Anadolu Medeniyetleri, İstanbul'un fethi...

Animasyonlu, filmli, her uygarlığa ait özgün
müzikli, özel efektli...

**3. BOYUT'UN
"TÜRKÇE" CD AİLESİ GENİŞLİYOR...**

3. BOYUT Lisans, Eğitim Ltd. Şti.
Birkent T Blok A Kapısı Kat 2
80600 Levent - İstanbul - TÜRKİYE
Tel: (212) 275 2516 - 274 5187
Faks: (212) 274 5311